

Dosade. Zatvorenog kruga. Mislili su da će se moći otrgnuti zacrtanoj sudbini. Škola, posao, obitelj, unuci, starost. Nije želio biti prosječan. Lara ga je razumjela. Nevinost mu poklonila ljetos u šumi u mirisu divljih jagoda. Odvezli su se lagano u sunčano prijepodne na Dugi vrh, dok su svi drugi bili na nedjeljnoj misi ili pod zahodskom školjkom liječili subotnji mamurluk. Prijatelji su im se smijali da su ludi. Ali što su oni znali? Kako bi oni mogli shvatiti bit? Mišel se pitao zašto bi netko bio dio masovne histerije kao oni.

Nježno je povukao Laru za sobom, nabrijana okolina postala je preneukusna. Nakon bolesnih decibela Yamaha je bila melem za uši. Tiho ju je kvrcnuo, vibrirala je pod pritiskom gasa, umorne uši nisu čule reski auspuh. Kao u filmu bez tona, sa vjetrom na licu pojurio je ravnom cestom, ravnom bijelom crtom, sve brže, u sve slađi ritam benzinskih taktova. Lica okupana srećom, crna kosa kao zastava slobode, brzina kao svemirska ljepota. Divno bi bilo jednog dana postati astronaut, mravinjak promotriti odozgo. Od svojih prvih četrdesetpet konja na malom motoriću, od tog prvog dana znao je da će ga jedino brzina usrećiti. Kasnije je tome pridodao i lijepu ženu sretno zaljublvenu.

Pojurio je ravnom cestom još brže prazneći iz sekunde u sekundu rezerve gasa. James Bond poletio je iz preoštrog zavoja preko litice u more. Tamo će ga već pričekati kitova usta, u kitu podmornica. Ljetujte na Jadranskom moru! Pozivala je ljepotica zamamnih bikini oblina. I ni trepnula nije kad se pored nje u ekstazi streskao Mišel. Mrtva tijela stropoštala su se u grabu. Visoke koprive ih više nisu mogle opeći. Tek malo nakrivljeni reklamni pano i ljepotica bez Jadranskog mora.

Napomena:

* Objavljeno u "Vijencu" 23. prosinca 2004. godine, novinama Matice hrvatske za književnost, umjetnost i znanost

Zdravko SELEŠ

Društvo hrvatskih književnika

KAK PREDJA KAJKAVSKA SLAVA ĐURE RAŠANA

ŠTO/GDO! JE ĐURO RAŠAN?

Nekaj ne vreau. Nekaj ne vala. Kak je moguće skupa zmisli ti ovoga naslova i podnaslova. Kaj oče te norc; kaj tera norije z nami?

Tak i slično moguće prejađa đez vaše glave gda ste zeli v roke ovoga mojega teksta. I to je zaprav sasma normalno. Jerbo, nikakve slave Đurine Rašanovoga ne jošće bilo, makar ja mislim da bi je trebalo biti. Makar kak malo! I ak ste z Podravine, otkod je i sam Rašan, morti ste gda kaj čuli za njega, al čitali neste ništ ili skoro ništ. Jeste, ak ste v zađni let čitali kaj sem pisal o đurđevečkom krugu i zebiral pesme za "Hrvatsko zagorje", "Podravski zbornik" i knigo "Lirika đurđevečke Podravine". Inače, tri Rašanove zbirke i rukopisi neso nekaj š čem bi se baš bavili naši lepoduhi i

đaki po podravske školaj.

I što/gdo je, onda, Đuro Rašan - Đurina Rašanov Novigradec, kak se je, gda-gda, sam potpisaval? Rođen je 22. travna 1912. v Novigradu Podravskom. V sredno školo išel je vu Virju i Koprivnice. V Koprivnice je 1932. objavil svojo prvo zbirko pesmi "Lirika". 1936. je postal suurednik dnevni novin "Hrvatski dnevnik" i suradnik tjednikov "Danica" i "Hrvatska istina", a 1940.- 41. bil je urednik i vundavatel tjednika "Podravec" vu Virju. Nuz novinarski posel fajn se bavi z esperantom: vodil je tečaje 1938., 1940. i 1956. vu Virju, Novigradu Podravskom i Koprivnice, a vu se spomenote novinaj pisal je i o esperantu, a k tomu je pisal i na esperantu.

Rekli so mi da se je deklarelal kakti komunist, pak je radi toga 1942. dospel v logor v Jasenovec. Z intervencijami (spominje se tast, profesor Franjo Viktor Šignjar, slanje novin koje je uređival da se vidi kakov ja zaprav) so ga zvlekli i odonda dela kojekaj, dosta doma na zemle, a za rata je objavil i svoje druge dve zbirke: "Pesme kak kapi" (Bjelovar, 1943.) i "Na beskrajnim putovima" (Zagreb, 1944.). Posle rata ne došlo negvo vreme: dost brzo se je razočaral i vrnol crleno knjižico i živel dalje na svojo roko. Tekar šezdeseti let nazaj je postal aktivneši, pak se od 1963. leta pojavljuje kakti humorist na lokalne radije, pod pseudonimom Đurina Novigradec. Jedna takova humoreska je objavlena v drugom godišču "KAJ"-a (br. 6 od 1969.) 1980. z jenom pesmom ("F staroste...") našel se je i v panoramskom pregledu "Dijalektalno pjesništvo Primorja i Podravine", a onda osemdeseti let objavljuje i v "Podravske grude" v Đurđevcu i v Podravskom zborniku (jeno humoresko, jenoga etnografskoga rada i "Kajkavski govor podravskih Novigradaca" - opis novigradskoga govora), a i v časopisu za kniževnost i kulturo "Koko", kojega smo na esperantu izdaval i v Đurđevcu ti let više pot. Sigurno toga ima još nekaj, al ja nesem preveč kopal, nego sem se poslužil z onem kaj je moguče najti v podravske knižnicaj kakti opče dobro do kojega si moro dojt i imajo se navado ž nim poslužiti, a jedino područje v koje nemro baš si so rukopisi z kojemi raspoložem i nekaj esperantski izvorov.

Vmrl je 18. prosinca 1983. v Koprivnice, a v rukopise je ostala zbirka "Rascveteno trnje", a "Biografija leksikono de kroatij esperantistoj" (Biografski leksikon hrvatskih esperantistov) spominje i "Podravci u pričama i anegdotama" (skupa z F. V. Šignjarom), napolozbilno humoresko "La parohestro de Jlebic" - "Župnik v Žlebicu" (koja se na jenom drugom mestu spominje kakti roman) i zbirko pesmi na esperantu "Amaraj poemoj" - "Gorke pesme", koje ja imam preslikane z naslovom "Dorno en la koro" - "Trn v srcu".

Posle smrti do moji izborov pred leto-dve ništ ne objavljeno, jedino na esperantu, gde so dve pesme v "Kroatia esperanta poemaro", (Zagreb, 1991.) - panorame hrvatski pesnikov na esperantu, a jedinoga teksta o Rašanu je objavila Božena Loborec v "Koprivničke novinaj", v 31. nastavku svojega pisanja o Podravskom kniževnom krugu pod imenom "Radost je jakša od sega" f kojem kritizera negvega naturalizma v rukopisne zbirke "Rascveteno trnje".

PRVA FAZA - OBJAVLENE ZBIRKE

Prva Rašanova zbirka zgledi kak slične prve zbirke, teme so melankolija, bolši svet, ljubav i slično, z malo razočaranosti i malo bunta, vidi se da se stara o jeziku, ritmu i melodije, al prav bo pregovoril stopram v druge zbirke, "Pesme kak kapi", gde se je stvar okrenola kajkavskomu govoru i temaj koje so puno jakše, žokeše, ekspresivneše. Zbirko otpira naslovna pesma, koja je i najviše ono kaj zna biti

kajkavsko popevanje o jeziku i domaje - himnična.

PESME KAK KAPI

*Kak znoj težaku, kak krv junaku, tak
Kapljo - kap po kap - pesme z mega pera,
Prav rečeno, z mega srca. Kapljo, kapljo, i
Navek ži je srce puno mal se ne preleje.*

*Vu moje srce navek teče kak Drava nekaj
Drago, nekaj domorodno, ze sejo polj, z goric,
šum, z jarkov, z mlak, i od sakud...*

Bože moj, se je tu doma pesma!

Potlam, pak, dojađa i najjakše je popevanje katero je ili probanje pobeči od jadov ili pak jad i žalost i srđba kaj je život takov kakav je, a nigdar ne baš dober, a kamoli v ratu. Jer, podsečam, zbirka je objavljena 1943., znači vusred Drugoga sveckoga rata. Dve pesme sem zebrał z te zbirke da vam je pokažem.

ZDIGNI SE MALA RUŽA!

*Pramalet je na peru donesla lastovica
I s pera ji je na polja opala.
Sad vu zraku popeva ta drobna ftica
I budi ružu,
Koja je dugo pod snegom spala:*

*Zdigni se, zdigni, mala ruža,
i cveti nad grobom našega muža,
koji truden i zmučen vu ratu je pal.
Zadiši zemlju crnu, prokljetu,
Diši mu barem na onom svetu,
Kaj mi bo leže vekivečno spal.*

ZLOČESTA SENJA

*Pauk prede i niti napinja
Na stare grede i roženice,
Veter se stija s kmicom spominja
Za mrtve joce, mrtve mamice.*

*Branim se, trgam, piti ga ne ču -
Štel bi živeti barem još malo;
Jerbo ja jošče verujem f sreću,
Da ne se vmrlo - nego zaspalo...*

*Megle se nisko, nisko prevlače:
Žalost i zimu terajo k nam...
Čemer se f pejar štrifom natače.
Veli mi nešče: Pil ga boš sam!*

Kakti vidite, dela se o pesniku koj reči, slike, metafore i simbole slaže jako spretno i i te kak zna složiti jakoga versa, jako i lepozvučno misel, a, kak sem već rekel, ne teče f te poezije više vino, nego čemer, makar ili autocenzura ili nekaj drugo još čuva jeno mrvico optimizma i nadanja na "zemlje, crne prokljete".

Trejta zbirka vrača se kniževnomu jeziku i, mesto gliboki i jaki osečajov, vidi se da je to za Rašana jezik na kojemu ne misli najglible, gde so obliki već jako zacrtani, pak se i oseti oponašanje i vučitelji. Itak, v pojedine metaforaj i slikaj prilično se jasno more videti da se dela o čoveku koj je poetuš po semu kaj nosi v sebe, po semu kak vidi sveta oko sebe. Makar govorimo o kajkavskom Rašanu, štel bi vam tu za peldo dati jeno takzvano "pesmo v proze" f koje Rašan, makar pesmo "Sivo jutro" završava z: "obzor me uzak stisnuo/ i život bez perspektiva", govori i zna, kak pravi mudrac iliti filozof, kaj je v životu sreča:

"ZBILJA KAO PRIČA ...

Kad večernji ruj zarubi tamni obris brijega, sjednem k prozoru i moj pogled prhne kao ptiče prema portalu sunčanoga zalaza. U taj mah se moje misli rasplinu i nestanu, a mene ispuni veliki i slatki osjećaj... Nitko mi strani u taj čas ne treba niti želim čije filozofije i mudra cjepidlačenja. U tom trenutku ne težim za spoznajom i rješanjem pitanja, koja muče dekadentni duh svijeta. Nasloni li mi se na rame draga ruka žene, stisnu li se k meni mile glavice moje djece, a blagi glas dobre majke napuni sobu šaptom stare priče, onda smatram krug zatvorenim, sreću potpunom."

DRUGA FAZA ILI KAJ JE RAŠANU KAJ

Makar je Rašan, kak i puno drugi kajkavcev, svojo prvo zbirko napisal na kniževnom jeziku, a k tomu se je bavil i pisal jošče i na esperantu (a se to znam jer prtim iste steze), za kajkavsko reč intereseral se je još trideseti let, o čemu svedoči ono kaj je zapisal vu svojem prikazu novigradskoga govora, kojega je kesno zgotovil, ali ga je "študeral" još 1936., gda se je o sličnom intereseranju menil z Ivanom Goranom Kovačićom, s kojem je bil v iste novinaj.

Z sega kaj smo o Rašanu već rekli, a ja bi još dodal i nekoje druge ideje, kakti je negov esperantizem, kajti je esperantizem navek humanizem i idealizem, vidi se da je Rašan čovek koj je od sveta i života očekival puno više nego kaj je dobil i nego kaj je svet postal. Zato ne čudo da negove dve neobjavlene zbirke, kajkavska i esperantska, v svoje naslove imaju trnje: esperantska v srcu, a kajkavska rascveteno, kaj zaprv znači samo rascveteno v pesme, kajti je del Rašanove simbolike očito romantičarski. Drugi se del dotikavle Rašanovoga "naturalizma" i jenoga prilično grotesknoga humora. Čovek koj se brani od sveta, a to dela zato kaj je osetliva dušica, optom gošče svojo obrambo najde v satire i ironije, pak i f tomu da v svetu vidi samo se ono kaj je naopak, i to v jako mračne slikaj. To je pri Rašanu jednom delom rodilo z lascivnostemi i antiklerikalizmom, a te se dve teme i stalno mešajjo pak so v prošencije se samo grešniki i bludniki, dečja zgoda "Z križicom", f koje je v škropilnico zagrabil vodo z grabe ide do zaključnja "da je aqua benedicta i mlačina sejeno.", a v "Početku nečijega pisma nekomu" te nešče veli:

*"još jeden jedini put da se roditi morem,
pop baš bi postal, i gač i svitnjaka mi!*

*Ždrl bi prez truda, prez muke lokal lepo,
na gače i lače navlačil crnu reverendu,
po deždu moljil za lepo, po lepom za dežda,
ženil se ne bi, neg bral žene na harendu"*

Te pesme so pune narativni elementov, nekak so više zločeste anegdote, negoli nekaj drugo. Zato ima jena pesma f koje se ne dela o pope, ženaj, čoveku z negvemi manami, a znamo da so i one del nas...

VU SEBE

*Za stolom svem sedim i mater svu gledim,
Tu staru, slabu, ze sem spokorjenu ženu,
Su punu straov, su punu i suz i brig,
Ka mene samo jenoga ima i ja nju jenu.*

*O dobra mati moja, da jadna ti znaš se...
Da si me ti vidla gde - tam negde v boju,
Dok sem bil tamok smrtina kosa, besna zver,
Urlikal, klal ves f pene, ves f krve i vu znoju!*

*Da znaš, o mati, kak se silno brzo postaje
Peklenska zver, kam gorši od prave zveri!
Ščem koga spaziš negde, mam ga prdekneš -
Od ljudev so ti puno vredneši - krumperi!*

*Gott mit uns, mati, je skupa ljude klal!
Diex le veult, da čovek ide klat čoveka,
Da mati ima zver krvavu mesto svega sina!
Bilo je tak do veka - bo li tak do veka?!*

nego se dela, kak ste vidli, o samomu Bogu. Ta je prava, v nje so znaki pitajna i kričanja na gosto posejani i pravi, ona je pravo pitajne za pesmo f kojemu je kontrast i antiteza zmed onoga kaj mati vuči dete i onoga kaj je čovek sposoben napraviti takva da od nje boli i glava i duša, i da se takve stvari nigdar nemro zabiti, kaj so tu i tam posvedočili oni koji so takve stvari delali i posle si neso mogli najti mira ni na dnevni niti v senje.

Rašan više neje "Weltschmerzom" zaraženi mladi čovek koj vidi da je v svetu jako drugač neg bi čovek štel, al se itak ufa da se svet, morti i z negovem trudom, bo popravil: dobnik peskotekuči negvega življenja se je puneši v dolnem delu, pak ne čudo da se, sad još jakša, ponavla ideja o čemeru koj "z žokoščom mi pesme zaleva".

ŠTRIFOM SEM ŽOKOGA ČEMERA PUN

Štrifom sem žokoga čemera pun.
Čemer se dalje na čemer zleva...
Ne čudo, kaj čemer vre teče vun
I z žokoščom mi pesme zaleva.

Itak, ispod crne čemera žoči
Istinska radost živega čoveka
Negda pobegne, brbučne i skoči -
Ni čemer ju ne mre sasiti do veka -

Te makar retko, kak f slame zrnje,
Ponegda se rascvete i moje trnje!

Ono malo kaj sem poznal Đuro Rašana, kak je vice pripovedal, kak je bil dederen med nami (onda mlademi, kak se je trudil dopasti nam se, jako mi dobro osvetlava i ovo pesmo. Najvekše nade Rašan je itak del v reči i v pesme, kak i najglibleša iskustva svojega življenja. Živel je raspet zmed onoga kaj se je činilo da svet je i onoga kaj je štel da svet bo. Neso ga razmeli, a to se petušom aliti vitiznancem i k zvezdam hrepenečem ne događa retko. I bil je štrifom pun čemera, al itak je gda-gda z toga čemera i trnja nekaj precvelo. Kakti oceniteli, znamo da je ta pesma baš po svoje raspetoste, po kontrastu, kakti i po pravom duševnom iskušnju - posebno vredna.

O vrednoste Rašanove esperantske poezije pisal je István Ertl v studije "Kroatoj kun verda plumo" ("Hrvati sa zelenim perom" /zelena je boja esperenta/) ovak: " V nijove generacije (misli se na generaciju autorov rođeni na početku 20. st./ Josip Velebit (1911-2000) i Božidar Vančik (1909-1970)/op. Z. Seleš) ističe se isto tak ime Đure Rašana (1912-1983), od kojega poznam samo dve sugestivne pesme: divljo "Terura songo" /Strašna senja/ ("Senjal sam da sam besen cucek..." i "Nokta melodio" /Nočna melodija/: ova zadna virtuoza je z aliteracijom i vnutrešnjom rimom. Sigurno bi bilo vredno vundati rukopisne "Amaraj poemoj" /Gorke pesme/ i romana "La parohestro de Jlebic" /Župnik u Žlebicu/."

Mislim da je jasno da jedan del onoga kaj o samo dve Rašanove pesme veli Ertl moremo prenesti na celi Rašanov opus, to so te "virtuoze aliteracije i vnutrešnje rime". To ste već mogli videti v nekoje pesmaj, od kajkavski se još posebno jako vidi v pesme "Podravski zvoni", a v nekoje esperantske je još jakše.

I tak smo spojili dva jezika kojem nejde onak kak bi trebalo. Esperanta, kojega se podupirатели nadajo da bo postal međunarodni jezik za se i kajkavskoga, kojega bi mi, "kajkavski ftički", štel i oživeti za isto takvoga punoga života v kajkavske kraje. Kaj o tomu misli, napisal je Rašan vu svoje pesme

REQUIEM KAJKAVSKOMU GOVORU

Sic transit gloria kaikaviana!
(POKOJ KAJKAFSKOMU GOVORU)

Tak preađa kajkafska slava)

Sladek kak čmelski med, ostavljen kak zajčev drek

*Curaveš, bledeš, seneš, veneš, nestaješ pomalo
Nagrizan, podjedan, flikan, zascavan prezmalu,
Durjen, švanjen ter skrivan kak masni flek
Ti - naš kajkafski govor.*

*Mi - tvoji zadnji, bedasti kajkafski ftički -
Mi jošče žifkamo šturčoč vre ofurjeno zelje
Tvejo reči, a drugi nam se za pleči krevlje:
"Hurmaki hurmasti! Vi skrsli Kristijanoviči!"
Naj to i bo naš lovor!*

*Makar ravno v joči gledimo i tvu i svu smrt,
Mislimo, da nas kajkafska pesma vun z jame sneme...*

*A vu to kak pavuk kobaca k nam skranje vreme,
Pod tebom, pod nami spoda brzo crn runče krt -
I tebe i nas čaka pomor!*

Vre sad nas retko što sluša, razme, prizna i zna.

Za leto ke i stebom i z nami bo poše kvit!

Od sega tkanja tve slatke reči ne bo ni nit!

Od naše knjig da bar ostane koj listek, koj pra!

Requiescat kajkafski govor!

(Počivaj kajkafski govor!)

Kak vidite Rašan je bil svesten kaj se z kajkavskim govorom događa, al kak i v sakojem mraku kojemu je gledel v joči, i dalje ja pisal i z zađnom sapom, med verse kateri se reciterajo nad grobom, prešvercal ono malo ufanja kaj ga čovek navek čuva do kraja: "Od naše knjig da bar ostane koj listek, koj pra!" Zato so te čemerene Rašanove pesme z skranjega vremena vredne kajkavske slave: kak i našega kajkavskoga govora, ne treba je zabiti. Morti itak kajkavska slava; slava kajkavskoga jezika, a isto tak i slava koju nigdar neje imala Rašanova vitiznanska meštija nebo prešla, nego tek doađa!

Š čem sem se služil:

1. Đuro Rašan: "Lirika", Koprivnica, 1932.,
2. Đuro Rašan: "Pesme kak kapi", Bjelovar, 1943.,
3. Đuro Rašan: "Na beskrajnim putovima", Zagreb, 1944., KAJ, br. 6/1969.
4. Suvremeno dijalektalno pjesništvo Primorja i Podravine, Rijeka-Koprivnica, 1980.,
5. Podravska gruda, broj 6/1980., Đurđevac,
6. Podravska gruda, broj 3-4(9-10)/1981., Đurđevac,
7. Georgo Rašan: La poetiginta koko, Koko, br. 5/1980., Đurđevac,
8. Đuro Rašan: Kajkavski govor podravske Novigradaca, Podravski zbornik ž81, Koprivnica, 1981.
9. Đuro Rašan: Ilustrirani rječnik stare podravske materijalne kulture, Podravski zbornik ž82, Koprivnica, 1982.
10. Đurina Rašanov Novogradec: Picoki na carskom šiboltu, Podravski zbornik ž81, Koprivnica, 1981.
11. Đuro Rašan: Nokta melodio, Koko, br. 1/1988., Đurđevac,
12. István Ertl: Kroatoj kun verda plumo (Hrvati z zelenem perom), studija o doprinosu Hrvatov esperantske literature - rukopis, vjerojatno 1989.
13. Croatia esperanta poemaro, Međunarodni centar za usluge u kulturi, Zagreb, 1991.,
14. Božena Loborec: Radost je jakša od sega, Podravski knjiž. krug - 31.ogled, Koprivničke novine, Koprivnica, 1992. ili 1993.
15. Zdravko Seleš: Kajkavska lirika đurđevačkoga književnog kruga, Hrvatsko zagorje, broj 2, prosinac 2002. , Krapina,
16. Zdravko Seleš: Kajkavska lirika đurđevačke Podravine, Podravski zbornik 2003.,
17. Zdravko Seleš: Lirika đurđevačke Podravine, Matica hrvatska ogranak Đurđevac, 2003.

Napomena:

1. Tekst je izvorno pisan za 3. Okrugli stol u okviru Tjedna kajkavske kulture u Krapini, rujna 2004.